

**TØNSBERG
KOMMUNE**

– der barn ler

Lekende lett skolestart

Rammeverk for 1. trinn

Innholdsfortegnelse

Bakgrunn for prosjektet	2
Hva er lek?	5
Ulike typer lek	5
Voksenrollen	5
Rammeverket for skole og SFO	7
Organisering av uka	7
Voksenstyrt aktivitet	8
Faglig innhold i 1. klasse	8
Kartleggingsprøve på 1. trinn	9
Det fysiske miljøet og lekemateriell	9
Skolefritidsordningen (SFO)	10
Læreplanverket	11
Overordnet del og grunnleggende ferdigheter	11
Hvordan man kan arbeide med fire av de fem grunnleggende ferdighetene gjennom lek?	11
Kompetansemål etter 2. og 4. trinn som arbeides med på 1. trinn	12
Referanser	16

Bakgrunn for prosjektet

Lek og rekreasjon er essensielt for barns helse og velvære og stimulerer utviklingen av kreativitet, fantasi, selvtillit og mestringstro, så vel som fysisk, sosial og emosjonell styrke og dyktighet. De bidrar til alle sider av læring; de er en type deltakelse i hverdagslivet og er i seg selv av verdi for barnet, rett og slett ved gleden de gir. Forskning viser at leken også er sentral i barns spontane driv til utvikling, og at den spiller en viktig rolle i hjernens utvikling, særlig i de første leveårene. Lek og rekreasjon stimulerer barns evne til å forhandle, gjenvinne emosjonell balanse, løse konflikter og ta avgjørelser (...).

Lek i Barnekonvensjonen – artikkel 31(FN, 1989)

Med innføringen av Reform 97 startet 5- og 6-åringer på skolen. Tanken var at barnetrinnet skulle kombinere det beste fra barnehagen og skolen. De minste barna skulle få en god og trygg overgang når de begynte på skolen og skulle trives, lære og oppleve mestring. En viktig intensjon med seksårsreformen var at leken skulle ha en sentral plass i skolehverdagen for elever på 1. til 4. trinn, og at 1. trinn skulle ha et klart førskolepreg med læring gjennom lek. 25 år senere viser evalueringen av seksårsreformen at leken, og spesielt den frie leken, har mistet sin sentrale plass. Det faglige trykket starter tidligere, der det er et sterkt fokus på bokstavinnlæring i de fleste 1. klasserom allerede fra start og en forventning om at barna skal kunne lese enkle ord allerede før jul. I 2001 tok opplæringen i større grad utgangspunkt i barnas hverdag og benyttet seg av praktiske oppgaver, mens i 2021 er barna mer stillesittende og bruk av analoge og digitale læremidler benyttes i stor grad som utgangspunkt for opplæringen (Bjørnestad et al., 2022). Samtidig roper forskere og fagfolk at dagens læreplan og skole ikke tar hensyn til den variasjonen det er i utviklingen hos barna som starter på skolen, og at noen barn rett og slett ikke er klare for å sitte stille på en stol og lære seg bokstaver (blant annet Lunde & Brodal, 2022). Kaja Næss Johannessen (2024) sier det så enkelt og brutalt som at skolen jobber mot barnas biologi.

Selvrapporterte psykiske helseplager hos ungdom øker (Ungdata, 2020, 23. januar), andelen elever som har behov for spesialundervisning øker (tall fra Tønsberg), skolefravær ser ut til å øke (tall fra skolefraværsteamet i Tønsberg) og det er flere elever som opplever mobbing på skolen nå enn tidligere (Wendelborg, 2024). Kan en mer lekbasert skolehverdag være med på å forebygge elevers frafall i ungdomsalder, psykiske utfordringer og redusere spesialundervisningen i skolen?

Elise Farstad Djupedal (2024) fant, da hun jobbet med sin doktorgrad, at grunnskolen ikke bare er utvidet med ett år (det tiende grunnskoleåret) siden 90-tallet, men at timetallet har økt slik at det utgjør et helt skoleår til. Hovedvekten av disse timene er norsk og matematikk, og de fleste er plassert på barnetrinnet (Djupedal, 2022). Det er gode intensjoner som ligger bak alle endringer i skolen og det har vært et ønske om å heve kvaliteten på opplæringen, men resultatene på PISA gir ingen indikasjoner på at innføringen av to ekstra grunnskoleår har hatt noen positiv effekt på barnas læring.

Forskning på lek viser en lang liste av positive effekter, både på fysisk og psykisk helse, og læring. Det er blant annet funnet en sammenheng mellom barns ferdigheter i lek og deres ferdigheter i matematikk i barnehagealder (Reikerås, 2020).

Gjennom lek øver barn på en rekke ferdigheter som de trenger for å mestre livets opp- og nedturer og for å fungere godt sammen med andre (se Eide-Midtsand, 2015; Lunde & Brodal, 2022; Sandseter & Kvalnes, 2021 for forskning på gevinstene ved lek). Siden forskning viser at eksekutivfunksjonene (evnen til målrettet handling, håndtere krav og tilpasse seg omgivelsene) er viktigere ved skolestart for hvordan det siden går med elevene i skolen enn intelligens og lese- og regneferdigheter (Christakis, 2017; Diamond, 2013), er det verdt å nevne at leken, og spesielt rollelek, ser ut til å være en av de beste aktivitetene for å utvikle de eksekutive funksjonene (Thibodeau-Nielsen et al., 2020).

Ved å bruke mer tid på lek vil barna altså få mer tid til å utvikle de ferdighetene som trengs for å delta i de mer «skolske» aktivitetene. Når barn blir spurt om hva som er viktig for dem ved skolestart, svarer de vennskap og lek (Schanke & Øksnes, 2022). Barn definerer lek som den leken de selv kan ta initiativ til og styre selv, og det er denne leken som i stor grad har forsvunnet fra skolen. Med Lekende lett skolestart er det et ønske om å ta barna på alvor og møte dem der de er i sin utvikling. Alle barn har godt av å leke, uavhengig av modenhet. Mer lek i skolen kan sikre at flere barn opplever en god overgang fra barnehage til skole.

Mer lek i skolen.

Gjennom lek dannes vennskap og det er en god arena for de voksne til å bygge gode relasjoner til alle barn (Nyhagen, 2024, 2. april). Målet med prosjektet er å få til en praksisendring i skolen som fører til at flere barn får en god start på skoleløpet. Forskning viser at hvordan barn opplever den første tiden på skolen påvirker det videre skoleløpet (Andreasen & Lausten, 2019). På sikt er det også en hypotese at flere barn vil oppleve mer mestring og få et bedre læringsutbytte, og at det kanskje vil være en reduksjon i antall elever som blir mobbet eller har behov for spesialundervisning, samt reduksjon i skolefravær.

Grunnleggende ferdigheter og kompetansemål tar mye plass i skolen og de prioriteres ofte foran mye annet fordi det er det elevene skal vurderes i. I overordnet del i læreplanen står det om dannelsesoppdraget til skolen, om verdier og prinsipper. Her står det om menneskeverdet, respekt, inkludering, kritisk tenkning, etisk bevissthet, livsmestring mm. (Kunnskapsdepartementet, 2017). Med Lekende lett skolestart er det også et mål å få overordnet del i førersettet for opplæringen. Gjennom lek med andre lærer barn naturlig mange av temaene beskrevet i overordnet del, ferdigheter og kunnskaper som er særlig viktige for å klare seg i samfunnet.

I kommuneplanens samfunnsdel 2021 – 2033 har Tønsberg kommune satt trygge oppvekstmiljø som ett av sine satsningsområder, der man setter barn og unges tilhørighet i et inkluderende og trygt fellesskap som et av målene. For å oppnå målet må vi utvikle barnehager og skoler med inkluderende leke- og læringsmiljøer som skapes gjennom en kollektiv kultur preget av samarbeid og gode relasjoner.

Hva er lek?

For barna er lek den leken de kan ta initiativ til og styre selv (Olsson, 2023; Schanke & Øksnes, 2022). Per Brodal (2024) er tydelig på at all lek er fri, ellers er det ikke lek. I rammeverket brukes frilek og barnestyrt lek om det samme; nemlig den leken barna får ta initiativ til og styre selv. FN har kommet med en presisering til artikkel 31 på bakgrunn av en bekymring for at økte utdanningskrav og andre strukturerte aktiviteter ikke gir nok rom til leken eller anerkjenner viktigheten av leken: «...er det i tilbudet av strukturerte og organiserte aktiviteter, men like viktig er behovet for å skape tid og rom for barn til å engasjere seg i spontan lek, rekreasjon og kreativitet, og å fremme samfunnsmessige holdninger som støtter og oppmuntrer til slik aktivitet» (FN, 2013, s. 3). Selv om leken styres av barna må de voksne være til stede, legge til rette for og noen ganger delta i leken. For å få til god barnestyrt lek der alle barn får utfolde seg og føler seg inkludert, må de voksne vite hvordan de kan legge til rette for ulike typer lek og hvordan de kan involvere seg i leken for å støtte barna på en best mulig måte.

Ulike typer lek (Ringereide, 2021, 13. januar)

- Øvelseslek/funksjonell lek der barna øver på ulike ferdigheter, det er fysisk aktiv lek og også risikofylt lek. Her inngår hoppe, løpe, klatre, krype, balansere og herjelek slik som dytte, kile, jage-ta, lekeslåssing osv.
- Konstruksjonslek klosser, Lego, klipp og lim, perler
- Symbolsk lek liksomlek, rollelek, fantasilek
- Regelstyrt lek følger bestemte regler for hva som er lov og ikke

I vanlig lek blant barn går gjerne leken innom flere av disse typene. F.eks når barna leker Spiderman og de klatrer i trær (symbolsk og funksjonell lek). Og tidlige former for herjelek utvikler seg til mer regelstyrte varianter når barna blir eldre (eks. Jage-ta lek i småbarnsalder utvikler seg til sisten, mens dytting/lekeslåssing kan utvikle seg til kongen på haugen).

Den funksjonelle leken, spesielt den risikofylte og herjeleken blir i større grad stoppet av voksne enn andre typer leker (Eide-Midsand, 2015, s. 46). Det er denne leken gutter deltar mest iherdig i, og det er forskning som viser at gutter i større grad enn jenter trenger den type lek for en god utvikling av de emosjonelle ferdighetene (Lindsey & Colwell, 2013). Det er derfor svært viktig at den voksne er bevisst sin egen holdning til de ulike typene lek og at det tilrettelegges for alle typer lek. På grunn av begrenset plass vil det være vanskelig for mange skoler å tilrettelegge for herjelek innendørs, men det oppmuntres til å se på mulighetene for noe boltreplass for barna også inne.

Voksenrollen

De voksne må være tilgjengelige og oppmerksomme når barna leker. Gjennom observasjon av barn i lek kan de voksne tilegne seg viktig informasjon. Det er en tid der de kan støtte barn som strever sosialt, få muligheten til å se alle barna og bygge relasjon til barna. Den voksne kan være med på å sette i gang lek sammen med et eller flere barn og være en fasilitator i leken; språksette (sette ord på det som skjer – objektivt), oppmuntring, bringe inn nye idéer, hjelpe med tolkning osv. Den voksne fungerer også som en reguleringsstøtte for barn i leken. Videre kan den voksne være en god rollemodell for blant annet sosiale ferdigheter (turtaking, be om hjelp, problemløsning osv) og emosjonelle ferdigheter (gjenkjenne og sette

ord på følelser, se følelser hos andre, uttrykke egne behov osv). Barn holder seg gjerne i lek over lengre tid dersom en voksen deltar eller viser interesse i leken. Det er enklere å sørge for at sårbare elever er inkludert ved å starte opp en lek sammen med det sårbare barnet, fremfor å forsøke å få med det sårbare barnet inn i en lek som allerede har vart en stund. Voksne som leker tiltrekker seg barn.

Tips og triks for voksne i lek:

- Følg barnas initiativ
- Unngå spørsmål
- Unngå kritikk
- Gi spesifikk ros og positive tilbakemeldinger
- Vær en god rollemodell
- Del gode følelser
- Oppmuntre idéer og forslag
- Bruk leker som oppmuntrer til flerbruk og kreativitet

Lek og rekreasjon stimulerer barns evne til å forhandle, gjenvinne emosjonell balanse, løse konflikter og ta avgjørelser.

Rammeverk for skole og SFO

Det er fire pilotskoler med i prosjektet. Byskogen kombinerte skole, Eik skole, Husvik skole og Kirkevoll skole.

I styringsgruppa for prosjektet er det representanter fra hver av skolene, der alle har forskjellige stillinger og representerer store deler av skolen. Styringsgruppa består av:

- Tina Nordbotten Olsen (psykologspesialist i PPT og leder av styringsgruppa)
- Sigrun Sørungård (rådgiver oppvekststab)
- Bente Thuen Alfheim (rektor ved Husvik skole)
- Hege Thorvaldsen Lundby (inspektør ved Byskogen skole)
- Astrid Låhne Smedsrud (SFO-leder ved Eik skole)
- Siri Rønningen Soelberg (kontaktlærer ved Kirkevoll skole)
- Lene Hole (styrer ved Ilebrette barnehage)
- Amanda Grytnes (spesialpedagog og ped.leder ved Ilebrette barnehage)

Rammeverket inneholder temaene organisering, faglig innhold, kartlegging, SFO samt fysisk miljø og materiell. Rammeverket inneholder alle kompetansemålene etter 2. trinn (4. trinn i noen fag) og kompetansemålene styringsgruppa mener det naturlig kan jobbes med gjennom barnestyrt lek og mer lærerstyrte aktiviteter er uthevet. Styringsgruppa har satt opp et forslag til fag- og timefordeling (eget vedlegg), der halve tiden av undervisningstidene på 1. trinn brukes til den barnstyrte leken. Det er viktig å bemerke at den overordnede delen i Kunnskapsløftet, grunnleggende ferdigheter og kompetansemål er lagt til grunn.

Rammeverket er tydelig og førende på tiden som skal settes av til barnestyrt lek og uteskole, samt at det må sikres sammenhengende tid til den barnstyrte leken. Rammeverket er også tydelig på at Udirs kartleggingsprøve for 1. trinn ikke skal gjennomføres. Når det kommer til organisering av dagen, faglig innhold, fysisk miljø og lekemateriell kommer rammeverket med noen anbefalinger og ønsker å skape bevissthet rundt ulike løsninger, men det er stort handlingsrom for skolen og for den enkelte lærer.

I tillegg til dette rammeverket er det viktig med kompetanseheving til lærere og ansatte i SFO. De må være bevisste på ulike typer lek og hvordan det tilrettelegges for de ulike typene lek. De må forstå viktigheten av lek og lære seg ulike måter å delta i og støtte barn i lek.

Foreldre kan noen ganger være pådrivere for et høyt faglig trykk på skolen og må også gjøres bevisste på all den naturlige læringen som skjer gjennom lek. Det er viktig med god informasjon fra både skole og PP-rådgivere. PPT deltar på foreldremøter for kommende 1. trinnsforeldre på de fire pilotskolene.

Organisering av uka

På 1. trinn i Tønsberg kommune tilbringer elevene 18 timer i uka på skolen. Ni av disse timene skal settes av til barnestyrt lek og uteskole. Den barnstyrte leken kan organiseres både inne og ute. Det blir mange overganger for 1. trinns elevene i løpet av en dag og de trenger god tid når de først skal få leke. Derfor bør dagen organiseres på en måte som innebærer god sammenhengende tid til lek og færrest mulig overganger. Se vedlegg for forslag til inndeling av dagen.

Den barnestyrt leken skjer både inne i klasserommet og ute i skolegården eller ved utedager.

Voksenstyrt aktivitet

Mange voksne i skolen er svært gode på å organisere felles aktiviteter for hele klassen. Voksne kan kalle dette lek, men barna selv opplever ikke dette som lek. Slike aktiviteter er likevel positive og verdifulle, og lærere bør fortsette å bruke tid på slike aktiviteter. Det er viktig å presisere at dette er aktiviteter som kommer i tillegg til den barnestyrt leken, ikke i stedet for. I de voksenstyrte aktivitetene øver elevene på sosiale og emosjonelle ferdigheter, relasjonene mellom barna styrkes og elevene blir tryggere på hverandre. Dette bidrar til et bedre klassemiljø. Det gir også alle elevene i klassen felles opplevelser som de kan bygge videre på i den barnestyrt leken og som kan gjøre at barn som vanligvis ikke leker sammen, finner sammen i lek. For tips til ulike voksenstyrte aktiviteter se vedlegg.

Faglig innhold i 1. klasse

I evalueringen av seksårsreformen kom det frem at 78 % av lærerne forventer at elevene skal ha lært seg å lese og skrive enkle ord før jul i 1.klasse (Bjørnstad et al., 2022). Det viktigste å få frem med dette rammeverket er at det faglige presset må reduseres og at det bør være en lekbasert tilnærming til opplæringen (lekende læring). Ved å bruke en lekbasert tilnærming gir det som skal læres mer mening for barna og da

er det større sannsynlighet for at barna lærer. Barn tar ofte med seg det de har lært/utforsket inn i lek og dermed forsterkes læringen. Lærer kan for eksempel, sammen med barna, lage et postkontor eller en butikk i klassen som benyttes ved læringsaktiviteter, men som også er tilgjengelig for barna i frileken.

For å redusere det faglige presset anbefaler styringsgruppa at det fokuseres på bokstavutforskning fremfor bokstavinnlæring. Gi barna mulighet til å utforske bokstaver og lyder ved bruk av flere sansekanaler. Bruk god tid på å jobbe med barnas språklige bevissthet og andre tidlige skriftspråklige ferdigheter, som høytlesning og samtaler rundt boka (tittel, handling, bilder), bruk av sang, rim og regler, ha skrift og bokstaver tilgjengelig i rommet slik at de kan utforskes, snakke om bokstavlyder, legge til rette for at barna kan skrive, vise for barna at du som voksen skriver og forklarer hvorfor du skriver (eks. skrive en beskjed eller lage en handleliste)(Statped, 2023, 9. juni). Når barn har en bedre fonemisk bevissthet og er mer språklig bevisste, gir det et bedre utgangspunkt for å lære seg å lese og skrive (Frost, 2002; Frost & Lønnegaard, 2004). Gro Høghaug viser i Utdanningsnytt (2019) til forskning som konkluderer med at barna har best utvikling når det blir jobbet med fonemisk bevissthet samtidig som det jobbes med de tilhørende bokstavene. Det er altså ikke noe galt å starte med bokstavutforskning tidlig etter skolestart.

En studie fra Lesesenteret i Stavanger viser at raskere bokstavinnlæring er positiv for elevers leseutvikling (Sunde et al., 2019). Med raskere bokstavinnlæring menes det ikke at elevene skal lære alle bokstavene før jul eller at det skal være et press på å lære bokstavene, men at 2-3 bokstaver skal utforskes i uka. Det kan være 2-3 bokstaver som utforskes i uka i 5-6 uker, for deretter å ha en 5-6 ukers periode der disse bokstavene konsolideres (lagres eller styrkes). Med rask bokstavutforskning får elevene mulighet til å øve på alle bokstavene over en lengre periode, gjennom både lesing og skriving. Det gir god tid til repetisjon og øving på

bokstavene, og tilpasset opplæring. Rask bokstavinnlæring gir også elever som allerede kan lese og skrive noe når de begynner på skolen, mulighet til å leke mer med ord og ha større forståelse for nye ord, samt ha mulighet til å arbeide med andre ting de ikke kan like godt.

Tønsberg kommune er med i Liv og røre, og der vektlegges bruk av fysisk aktiv læring (FAL). Bruk av FAL-øktar anbefales da det er en metode som gir variasjon og aktivitet i undervisningen (Vestfold og Telemark Fylkeskommune, 2021). Forskning har vist at elever som beveger seg, lærer mer (Jeppesen, 2024, 10. februar).

Kartleggingsprøve på 1. trinn

Frem til 2022 var Udirs kartleggingsprøve i lesing på 1. trinn obligatorisk. Flere forskere, kommuner og foreninger ønsker å fjerne kartleggingsprøven helt, mens andre mener den er viktig for å tidlig oppdage barn med vansker. Maria Øksnes ved NTNU mener at kartleggingsprøven på 1. trinn hindrer den frie leken og viser til lærere som har rapportert at prøven fører til et press på å starte tidlig med bokstavinnlæringen (Mejlbo, 2024).

Utdanningsforbundet skriver i sitt høringsvar til regjeringen (referert i Mejlbo, 2024, s. 3):

“Medlemmene våre peker på at kartleggingsprøvene på 1.trinn har ført til et mer instrumentelt preg på undervisningen, hvor det blir fokus på det målbare, på bekostning av lek og sosialisering.”

De fire pilotskolene i Lekende lett skolestart skal ikke gjennomføre Udirs kartleggingsprøve i lesing på 1. trinn. Kommunestyret i Tønsberg vedtok i 2020 at testing utover Udirs obligatoriske kartleggingsprøver burde være begrunnet i individuelle behov. Det må ikke gjennomføres kartleggingsprøve for å identifisere barn som strever, og tiltak skal settes i gang uten at det er gjennomført kartleggingsprøve dersom det er en bekymring for om et barn ikke har et tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Det kan gjennomføres individuell kartlegging av barn lærere blir bekymret for og det anbefales da dynamisk

kartlegging. Ved dynamisk kartlegging er det lettere å få tak på hva eleven faktisk strever med og hva slags hjelp som må til for at eleven skal mestre (Forås, 2022, 10. november). Leseplanen for tønsbergskolen legger opp til systematisk screening av leseferdigheter på 2., 4. og 7. trinn.

Utforsking av bokstaver og lyder ved bruk av flere sansekanaler.

Det fysiske miljøet og lekemateriell

I klasserommet og andre tilgjengelige rom, må det skapes nok rom for den barnestyrt leken. Det må jobbes for at det fysiske miljøet inviterer til lek. Når det kommer til møblering, anbefales det å prøve ut ulike måter å organisere klasserommet på for å se hvordan det fungerer i barnegruppa. Det handler om å få en bevissthet rundt hvordan det fysiske miljøet og organiseringen påvirker dynamikken i gruppa. Noen skoler har større muligheter for fleksible løsninger på grunn av lokalene de disponerer, mens for andre vil det ikke være like mange muligheter. Der det er mulig kan også SFO-arealene benyttes i løpet av skoledagen. Det kan skape mer rom og muligheter for leken. Når det er barnestyrt lek, kan det være behov for områder som er mer skjermet der barna kan delta i roligere aktiviteter samt ta seg en pause. Dette kan løses ved for eksempel å ha et mindre rom som er definert til roligere aktiviteter eller ved å ha lyddempende skjermvegger/møbler med støydemping i klasserommet.

Når det kommer til materiell, anbefales det å kjøpe/skaffe ikke-definerbart, eller såkalte åpne lekemateriell fordi det ikke begrenser barnas lek. Åpne materialer gjør at barna i større grad må bruke fantasien og det kan brukes i mange forskjellige leker. «Jo mer lekene forteller nøyaktig hva barnet skal gjøre med det, jo mindre stimulerer det til fantasi, kreativitet og utforsking» uttalte Per Brodal til podkasten Foreldrerådet (2024, 22. januar). Åpent materiell er ofte billigere og noen ganger gratis. Som eksempel kan grønne kasser brukes til å bygge fly, buss, hinderløype, butikk osv. Og kastanjenøtter kan være penger, ulike typer mat, diamanter osv. Se vedlegg for tips til ulike typer materiell og hvordan det kan skaffes.

Skolefritidsordningen (SFO)

Fra rammeplanen til SFO

(Kunnskapsdepartementet, 2021, s. 7):

2.2. Barndommens egenverdi

Barndommen har sin egenverdi, og SFO skal, i samarbeid og forståelse med hjemmet, ivareta barnas behov for omsorg og tilsyn, samtidig som det gis rik mulighet for meningsfull fritid og lek. SFO skal bidra til trivsel og glede i selvvalgt lek og tilrettelagte aktiviteter, og gi rom for rekreasjon og hvile.

Videre i rammeplanen står det at SFO skal legge til rette for lek og tilrettelagte aktiviteter og at leken skal ha en sentral plass i SFO. SFO skal sørge for at alle barn blir inkludert i fellesskapet på SFO og det skal legges til rette for at de voksne jevnlig kan «diskutere og reflektere over hva lek innebærer, og hvordan man som

ansvarlig tilrettelegger opptrer i møte med lekende barn» (Kunnskapsdepartementet, 2021, s. 14). Rammeplanen til SFO omtaler altså det meste styringsgruppa ønsker å få til gjennom Lekende lett skolestart.

Når forskere har snakket med barn som nylig har startet på skolen, kommer det frem at skolebarna omtaler skolen som en type "lekseland", og SFO som "lekeland" på skolen (Schanke & Øksnes, 2022). SFO er et viktig bidrag for en smidigere overgang mellom barnehage og skole ved at barna får tid og rom til å leke – noe som er kjent og dermed trygt for barna – og bidrar på den måten også til at barna danner nye relasjoner til barn og voksne, samt gjør seg kjent med skolens område på en lekende og utforskende måte. SFO må fortsette å verne om den barnestyrt leken samt tilby ulike aktiviteter, og de voksne på SFO må være bevisst egne holdninger til ulike typer lek, legge til rette for alle typer lek og støtte og hjelpe barn i lek. Flere forskere mener at SFO, ved å være en lekearena, bidrar i dannelsesoppdraget til skolen (blant annet Øksnes et al., 2014).

Bli kjent med skolens område på en lekende og utforskende måte.

Læreplanverket

Overordnet del og grunnleggende ferdigheter

Læreplanverkets overordnede del tar for seg opplæringens verdigrunnlag. Lek kommer inn som et eget avsnitt allerede i kapittel 1.4: skaperglede, engasjement og utforskertrang (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 7).

For de yngste barna i skolen er lek nødvendig for trivsel og utvikling, men også i opplæringen som helhet gir lek muligheter til kreativ og meningsfylt læring.

Lek blir nevnt flere steder i overordnet del, og leken kan kobles på flere dimensjoner av opplæringens verdigrunnlag, prinsipper for læring, utvikling og dannelse, samt prinsipper for skolens praksis.

Ordet lek i seg selv eller som del av et annet ord blir brukt til sammen 60 ganger i læreplanene for fagene. Kroppsøving og matematikk er fagene der leken blir svært fremtredende, men leken nevnes også i språkfagene og i de praktisk estetiske fagene. I tillegg har leken en plass i utviklingen av de grunnleggende ferdighetene.

Hvordan man kan arbeide med fire av de fem grunnleggende ferdighetene gjennom lek?

Muntlige ferdigheter:

Barn får mye øvelse i muntlige ferdigheter gjennom lek og lekbaserte aktiviteter. Forskning viser at lek fremmer språkutviklingen, barn øver seg på å lytte til andre, uttrykke egne meninger og øver seg på problemløsning sammen med andre.

Å kunne skrive:

Det er mange barn som er motiverte for å skrive, når de kan skrive på sin måte og om noe som engasjerer dem (eks. lekeskriving). Ulike lekbaserte aktiviteter der fokuset er på barnas glede for skriving og ønske om å formidle, kan øke motivasjonen for bokstavninlæring og å øve på skriftforming. Eksempel er å ha et postkontor i klasserommet som blir aktivt brukt i læring og lek. Barn kan også oppmuntres til å formidle gjennom tegning og forming.

Å kunne regne:

Barn får øvd på de grunnleggende ferdighetene i regning gjennom lek og lekbaserte aktiviteter. Barn forholder seg til mengder, tall og ulike former i lek.

Å kunne lese:

Barn er som regel nysgjerrige på bokstaver og lesing, og utforsker dette i lek. Når læring kombineres med muligheten for lek, vil barna fortsette å utforske det de har lært i leken. Barn som ikke kan lese ennå, vil late som de leser, mens de som kan lese, vil få mer trening gjennom lek der det er muligheter for å lese..

Kompetansemål etter 2. og 4. trinn som arbeides med på 1. trinn

I denne delen er alle kompetansemål som skal være nådd etter 2. trinn (KRLE og mat og helse etter 4. trinn). Kompetansemålene det jobbes med gjennom den frie leken og mer lekbaserte læringsaktiviteter er uthevet.

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne:

Norsk:

- lytte til og samtale om skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk
- låne og lese bøker fra biblioteket
- **uttrykke tekstopplevelser gjennom lek, sang, tegning, skriving og andre kreative aktiviteter**
- **samtale om og beskrive hvordan ord vi bruker, kan påvirke andre**
- **leke med rim og rytme og lytte ut språklyder og stavelser i ord**
- trekke bokstavlyder sammen til ord under lesing og skriving
- lese med sammenheng og forståelse på papir og digitalt og bruke enkle strategier for leseforståelse
- **lytte, ta ordet etter tur og begrunne egne meninger i samtaler**
- **beskrive og fortelle muntlig og skriftlig**
- skrive tekster for hånd og med tastatur
- bruke store og små bokstaver, punktum, spørsmålstegn og utropstegn i tekster og samtale om egne og andres tekster
- **lage tekster som kombinerer skrift med bilder**
- utforske og samtale om oppbygningen av og betydningen til ord og uttrykk
- utforske eget talespråk og samtale om forskjeller og likheter mellom talespråk og skriftspråk

Matematikk:

- **ordne tal, mengder og former ut fra eigenskapar, samanlikne dei og reflektere over om dei kan ordnast på fleire måtar**

- **utforske tal, mengder og teljing i lek, natur, biletkunst, musikk og barnelitteratur**, representere tala på ulike måtar og omsetje mellom dei ulike representasjonane
- eksperimentere med teljing både framlengs og baklengs, velje ulike startpunkt og ulik differanse og beskrive mønster i teljingane
- utforske og beskrive generelle eigenskapar ved partal og oddetal
- beskrive posisjonssystemet ved hjelp av ulike representasjonar
- plassere tal på tallinja og bruke tallinja i rekning og problemløysing
- **utforske addisjon og subtraksjon og bruke dette til å formulere og løyse problem frå lek og eigen kvardag**
- utforske den kommutative og den assosiative eigenskapen ved addisjon og bruke dette i hovudrekning
- **kjenne att og beskrive repeterande einingar i mønster og lage egne mønster**
- **utforske, teikne og beskrive geometriske figurar frå sitt eige nærmiljø og argumentere for måtar å sortere dei på etter eigenskapar**
- **måle og samanlikne storleikar som gjeld lengd og areal, ved hjelp av ikkje-standardiserte og standardiserte måleiningar**, beskrive korleis og samtale om resultatata
- forklare korleis ein kan beskrive tid ved hjelp av klokke og kalender
- **lage og følgje reglar og trinnvise instruksjonar i lek og spel**

Engelsk:

- bruke digitale ressurser for å oppleve språket via autentiske språkmodeller og samtalepartnere
- **lytte til og gjenkjenne språklyder og stavelser i ord**
- koble språklyder til bokstaver og stavemønstre og trekke bokstavlyder sammen til ord

- **lytte til og utforske det engelske alfabetet og uttalemønstre i lek- og sangaktiviteter**
- oppdage høyfrekvente ord og fraser i ulike type tekster
- **stille og svare på enkle spørsmål, følge enkle instruksjoner og bruke noen høflighetsuttrykk**
- **delta i innøvde dialoger og spontane samtaler om egne behov og følelser, dagligliv og interesser**
- oppdage ord som er felles for engelsk og andre språk elevene kjenner til
- lytte til, lese og samtale om innhold i enkle tekster, inkludert billedbøker
- lese og eksperimentere med å skrive kjente ord, fraser og enkle setninger
- tilegne seg ord og kulturell kunnskap gjennom engelskspråklig barnelitteratur og barnekultur

Kroppsøving:

- bruke digitale ressurser for å oppleve språket via autentiske språkmodeller og samtalepartnere
- **utforske egen kroppsleg bevegelse i lek og andre aktiviteter, åleine og saman med andre**
- **utforske og gjennomføre grunnleggjande bevegelsar som å krype, gå, springe, hinke, satse, lande, vende og rulle i ulike miljø ut frå eigne føresetnader**
- **øve på å avlevere, ta imot og leike med ulike reiskapar og balltypar**
- **leike og vere med saman med andre i aktivitet i varierte bevegelsesmiljø**
- leike og utføre grunnleggjande øvingar med tilvenning til vatn, som å dykke, flyte, gli, skape framdrift, hoppe uti og orientere seg i vatn
- **forstå og praktisere enkle reglar for samspel i ulike bevegelsesaktivitetar**
- **utforske naturen i nærmiljøet med varierte aktivitetar til ulike årstider**
- **forstå og praktisere turreglar og bruke klede etter vêr og forhold i naturen**

- øve på trygg ferdsel i trafikken
- øve på trygg ferdsel ved vatn og på å kunne tilkalle hjelp

Kunst og håndverk:

- bruke håndverksteknikker og håndverktøy i utforming av tre, leire og tekstil på en miljøbevisst og trygg måte
- **undersøke egenskaper ved materialer og dele sanseerfaringer**
- **utforske ulike visuelle uttrykk og bygge videre på andres ideer i eget skapende arbeid**
- **eksperimentere med form, farge, rytme og kontrast**
- studere form gjennom å tegne, male og fotografere
- skape fortellinger ved hjelp av digitale verktøy etter inspirasjon fra lokale og nasjonale kunstverk
- **forestille seg og beskrive framtiden gjennom tegning og modeller**
- **planlegge og konstruere i naturmaterialer etter inspirasjon fra samisk og lokal byggeskikk**
- vise fram og presentere objekter gjennom utstilling eller samling

Musikk:

- **utøve et repertoar av sangleker, sanger og danser hentet fra elevenes nære musikkultur og fra kulturarven**
- **utforske og eksperimentere med puls, rytme, tempo, klang, melodi, dynamikk, harmoni og form i dans, med stemmen og i spill på instrumenter**
- **leke med musikkens grunnelementer gjennom lyd og stemme**, lage mønstre og sette sammen mønstrene til enkle improvisasjoner og komposisjoner, også med digitale verktøy
- formidle opplevelser av ulike musikalske uttrykk gjennom samtale og kunstneriske uttrykksformer

Naturfag:

- **undre seg, utforske og lage spørsmål, og knytte dette til egne eller andres erfaringer**
- presentere funnene sine og beskrive hvordan eleven har kommet fram til dem
- presentere egne ideer til teknologiske oppfinnelser
- **utforske og beskrive observerbare egenskaper til ulike objekter, materialer og stoffer og sortere etter egenskaper**
- samtale om hvordan vi kan ta miljøbevisste valg og gjennomføre lokale miljøtiltak
- **utforske et naturområde i nærmiljøet** og beskrive hvordan noen organismer er tilpasset området og hverandre
- **oppleve naturen til ulike årstider**, reflektere over hvordan naturen er i endring, og hvorfor året deles inn på ulike måter i norsk og samisk tradisjon
- planlegge og gjennomføre undersøkelser av vær og himmelfenomener og sammenligne målinger, observasjoner og værtegn gjennom året
- **utforske sansene gjennom lek ute og inne** og samtale om hvordan sansene brukes til å samle informasjon
- gi eksempler på noen vanlige sykdommer og samtale om hva man kan gjøre for å verne kroppen mot smittsomme sykdommer

Samfunnsfag:

- **utvikle og presentere samfunnsfaglege spørsmål**
- samtale om korleis ulike kjelder, inkludert kart, kan gi informasjon om samfunnsfaglege spørsmål
- **utforske og beskrive kulturminne og kultur- og naturlandskapet i nærmiljøet**
- **utforske** og presentere **korleis menneska levde for éin til to menneskealdrar sidan**
- reflektere over kvifor menneske har ulike meiningar og tek ulike val

- **samtale om vennskap og tilhøyrse og kva som påverkar relasjonar**
- **beskrive og gi døme på mangfald i Noreg, med vekt på ulike familieformer og folkegrupper, inkludert det samiske urfolket**
- utforske og gi døme på korleis menneska påverkar klimaet og miljøet, og dokumentere korleis påverknadene kjem til syne i nærmiljøet
- presentere og gi døme på rettar barn har i Noreg og verda, og kva barn kan gjere ved brot på desse rettane
- **utforske og gi døme på korleis barn kan påverke avgjerder og samarbeide om demokratiske prosessar**
- samtale om moglegheiter og utfordringar ved digital samhandling
- samtale om kjensler, kropp, kjønn og seksualitet og korleis eigne og andre sine grenser kan uttrykkest og respekterast
- utforske og gi døme på korleis menneske i ulike delar av verda påverkar livet til kvarandre

KRLE:

- utforske og beskrive hvordan kristendom og andre religioner og livssyn kommer til uttrykk lokalt og regionalt
- samtale om og presentere sentrale fortellinger og trosforestillinger i kristen tradisjon
- samtale om og presentere sentrale fortellinger og trosforestillinger i østlige og vestlige religiøse tradisjoner
- sammenligne og presentere ulike årstider og høytider i kristendom og andre religions- og livssynstradisjoner, som kulturarv
- samtale om og presentere estetiske uttrykk fra kristendom og andre religioner og livssyn
- bruke enkle fagbegreper i arbeidet med religioner og livssyn
- skille mellom ulike kilder til kunnskap om religioner og livssyn

- **beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen på i familie og samfunn**
- **samarbeide med andre i filosofisk samtale**
- **identifisere og reflektere over etiske spørsmål**
- utforske og samtale om etiske sider ved menneskers levesett og ressursbruk
- **sette seg inn i og formidle egne og andres tanker, følelser og erfaringer**
- **samtale om hva menneskeverd, respekt og toleranse betyr og hva det innebærer for hvordan vi lever sammen**

Mat og helse:

- følge prinsipp for god hygiene i samband med matlaging
- bruke reiskap, rom- og vekt mål og enkle teknikkar i samband med matlaging
- kjenne att smakar i mat og undre seg over kvifor smak er noko vi opplever ulikt
- fortelje om kva som kjenneteiknar sunn og variert mat og kvifor det er viktig for helsa
- utnytte lokale matvarer i matlaging og presentere ledda i produksjonskjeda frå råvare til måltid
- sortere avfall i samband med matlaging og forklare kvifor det er viktig å gjere det
- lage enkle måltid og bidra til å skape ei triveleg ramme rundt måltid saman med andre
- samtale om måltidsskikkar frå norsk og samisk kultur og frå andre kulturar, og om verdien av å ete saman med andre
- samtale om korleis skulemåltidet kan bidra til ein god skulekvardag

Referanseliste

- Andreasen, A. G. & Lausten, M. (2019). *Trivselsutfordringer ved skolestart: et langtidsperspektiv*. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
<https://www.vive.dk/media/pure/14023/3216878>
- Bjørnestad, E., Myrvold, T. M., Dalland, C. P. & Hølland, S. (2022). *Hit eit steg og dit et sted – sakte med sikkert fremover? – En systematisk kartlegging av premisser for og trekk ved første klasse*. (Skriftserie 2022 nr 7 Delrapport 1). OsloMet.
<https://skriftserien.oslomet.no/index.php/skriftserien/article/view/794/726>
- Brodal, P. (2024, 10. april). *Leken, hjernen og barns utvikling* [paperpresentasjon]. Personalmøte for tønsebergbarnehager, Tønseberg.
- Christakis, E. (2017). *The Importance of Being Little: What Preschoolers Really Need From Grownups*. Penguin USA.
- De forente nasjoner (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Barne – og familiedepartementet.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/17893_1-fns_barnekonvensjon.pdf
- De forente nasjoner (2013). *Konvensjon om barns rettigheter. Generell kommentar nr. 17 (2013) om barnets rett til hvile, fritid, lek, fritidsaktiviteter, kulturliv og kunstnerisk virksomhet (art. 31)*. Komitéen for barns rettigheter.
https://www.regjeringen.no/contentassets/1376fac2fe2a427389f9f94b52acdefc/crc-c-gc-17_en_nor.pdf
- Diamond, A. (2013). Executive Functions. *Annu. Rev. Psychol.*, 64, 135-168. [10.1146/annurev-psych-113011-143750](https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143750)
- Djupedal, E. F. (2022). På skuldrene til de minste – grunnskolens timefordeling som verktøy for å skape fremtida. *Nytt norsk tidsskrift*, 39(1), 29-40. <https://doi.org/10.18261/nnt.39.1.4>
- Djupedal, E. F. (2024). *Forskningsfunn*. Hentet 17. april 2024 fra <https://elisedjupedal.no/forskningsfunn/>
- Eide-Midsand, N. (2015). *Boltrelek og lekeslåsing. Større rom i barnehagen og småskolen*. Kommuneforlaget.
- Foreldrerådet. (2024, 22. januar). Barn trenger lek for selvregulering! Med hjerneforsker Per Brodal. KLYNGE & Acast.
- Forås, Y. (2022, 10. november). *Statisk og dynamisk testing*. Utdanningsforskning.
<https://utdanningsforskning.no/artikler/2022/statisk-og-dynamisk-testing/>
- Frost, J. (2002). Phonemic awareness, spontaneous writing, and reading, and spelling from a preventive perspective. *Reading and writing*, 14(5-6), s. 487-513
- Frost, J. & Lønnegaard, A. (2004). *Sproglege – til styrkelse af sproglig bevidsthed* (teoridel). Danmark: Dansk psykologisk Forlag.
- Høghaug, G. (2019, 22. september). *Språklek som basis for den første lese- og skriveopplæringen*. Utdanningsnytt. <https://www.utdanningsnytt.no/barnehage-barnehageforskning-barnehagelaerer/spraklek-som-basis-for-den-forste-lese--og-skriveopplaeringen/110526>

- Jeppesen, J. A. (2024, 10. februar). *Elever som beveger seg, lærer mer. Kan innsikten endre skolene i Norge?* Forskning.no. <https://www.forskning.no/barn-og-ungdom-fysisk-aktivitet-hogskulen-pa-vestlandet/elever-som-beveger-seg-laerer-mer-kan-innsikten-endre-skolene-i-norge/2319154>
- Johannessen, K. N. (2024, 25. januar). *Fra uro til ro* [paperpresentasjon]. Personalmøte for tønsbergbarnehagene, Tønsberg.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <file:///C:/Users/tbgtiska/Downloads/Overordnet%20del%20p%C3%A5%20bokm%C3%A5l.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2021). *Rammeplan for SFO. Forskrift om rammeplan for skolefritidsordningen*. Udir. <https://www.udir.no/contentassets/1d8a92df5874407bbb87cdea215cc832/rammeplan-sfo-bokmal.pdf>
- Lindsey, E. & Colwell, M. J. (2013). Pretend and physical play: links to preschoolers' affective social competence. *Merill-Palmer quarterly*, 59(3), 330-360. <10.13110/merrpalmquar1982.59.3.0330>
- Lunde, C. & Brodal, P. (2022). *Lek og læring i et nevroperspektiv. Hvordan gode intensjoner kan ødelegge barns lærelyst*. Universitetsforlaget.
- Mejlbo, K. (2024, 25. februar). *Delte meninger om kartleggingsprøver på 1. trinn*. Utdanningsnytt. <https://www.utdanningsnytt.no/kartleggingsprover-lektorlaget-lesing/delte-meninger-om-kartleggingsprover-pa-1-trinn/391226>
- Nyhagen, M. S. (2024, 2. april). *Det er ikke lek om vi må leke*. Gemini. https://gemini.no/2024/04/det-er-ikke-lek-om-vi-ma-leke/?utm_source=RSS+Nyhetsbrev&utm_campaign=3dd1aeadf3-RSS_CAMPAIGN_ALT&utm_medium=email&utm_term=0_de4d883975-3dd1aeadf3-73639209
- Olsson, M. R. (2023). "I don't think that it's play. Because we have to play." Norwegian six-year-old children's understandings of play when they start in primary school. *International Journal of Play*. Vol. 12(3). <https://doi.org/10.1080/21594937.2023.2235469>
- Reikerås, E. (2020). Relations between play skills and mathematical skills in toddlers. *ZDM*, 52(4), 703-716. <https://doi.org/10.1007/s11858-020-01141-1>
- Ringereide, A. R. (2021, 13. januar). *Ulike former for lek*. NdlA. <https://ndla.no/nb/subject:1:56ea35da-73d9-431f-a451-19f24f564f59/topic:1:dd109293-9021-4183-925f-2596803fe1d9/topic:1:55c54623-b415-4530-8e05-36583a2efe48/resource:4a49f60f-a77a-4103-ae24-3a4df9a6f1ca>
- Sandseter, E. B. H. & Kvalnes, Ø. (2021). *Risikofyllt lek – en etisk utfordring*. Universitetsforlaget.
- Schanke, T. & Øksnes, M. (2022). Barns lek som deltakelse i skolehverdagen. *Nordic Studies in Education*, 42(4), 361-375. <https://doi.org/10.23865/nse.v42.3743>
- Statped (2023, 9. juni). *Tidlig skriftspråkstimulering – Emergent Literacy*. <https://www.statped.no/ask/literacy2/tidlig-skriftsprakstimulering--emergent-literacy/>
- Sundet, K., Furnes, B. & Lundetræ, K. (2019). *Does Introducing the Letters Faster Boost the Development of Children's Letter Knowledge, Word Reading and Spelling in the First Year of School?* *Scientific Studies of Reading*, 24(2), 141-158. <https://doi.org/10.1080/10888438.2019.1615491>

- Thibodeau-Nielsen, R. B., Gilpin, A. T., Palermo, F., Nancarrow, A. F., Farrell, C. B., Turley D., DeCaro, J. A., Lochman, J. E. & Boxmeyer, C. L. (2020). Pretend play as a protective factor for developing executive functions among children living in poverty. *Cognitive Development*, 56. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2020.100964>.
- Ungdata (2020, 23. januar). *Stress, press og psykiske plager blant unge*. <https://www.ungdata.no/stress-press-og-psykiske-plager-blant-unge/>
- Vestfold og Telemark Fylkeskommune (2021). *Liv og røre i grunnskole*. [Veileder]. https://mhfa.no/globalassets/skole/pdf/liv-og-rore-i-grunnskole_veileder-2021.pdf
- Wendelborg, C. (2024). Mobbing på skolen. Analyse av Elevundersøkelsen skoleåret 2023/24. NTNU Samfunnsforskning. https://samforsk.no/uploads/files/Mobbing-pa-skolen-Analyse-av-Elevundersokelsen-2023_24.pdf
- Øksnes, M., Knutas, A., Ludvigsson, A., Falkner, C. & Kjær, B. (2014). Lekens rolle i Skandinaviske skolefritidsordninger og skolefritidshjem. *Barn - forskning om barn og barndom i Norden*, 32(3), 107-123. <https://doi.org/10.5324/barn.v33i3.3504>

Alle bildene i rammeverket er laget ved bruk av kunstig intelligens.

SAMMEN
SKAPER VI EN
NYTENKENDE, TRYGG OG
BÆREKRAFTIG
KOMMUNE

TØNSBERG
KOMMUNE

– der barn ler